

УДК 339.338.4

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-2.38>

Сапотницька Н.Я.

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний університет

ІННОВАЦІЙНІ ЗАХОДИ У ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТОВАРНОЇ БІРЖИ

У статті розкрито суть товарної біржі та зображено динаміку укладених угод на вітчизняних біржах. Розглянуто основні проблеми становлення українських бірж та акцентовано увагу на перспективі змін у їхньому розвитку. Ураховуючи тенденції до інформатизації суспільства та електронної комерції, розглянуто сучасний стан вітчизняних біржових операцій та інноваційні методи щодо їх удосконалення. Паралельно проведено характеристику здійснення закупівель на біржі з операціями на онлайн-платформі. Обґрунтовано доцільність участі приватного бізнесу в публічних закупівлях.

Ключові слова: товарна біржа, гуртовий ринок, публічні закупівлі, електронна комерція, електронна біржа.

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ТОВАРНОЙ БИРЖИ

Сапотницкая Н.Я.

В статье раскрыта суть товарной биржи и представлена динамика заключенных сделок на отечественных биржах. Рассмотрены основные проблемы становления украинских бирж и акцентировано внимание на перспективе изменений в их развитии. Учитывая тенденции к информатизации общества и электронной коммерции, рассмотрены современное состояние отечественных биржевых операций и инновационные методы по их усовершенствованию. Параллельно проведена характеристика осуществления закупок на бирже с операциями на онлайн-платформе. Обоснована целесообразность участия частного бизнеса в публичных закупках.

Ключевые слова: товарная биржа, оптовый рынок, публичные закупки, электронная коммерция, электронная биржа.

INNOVATIVE MEASURES IN THE ACTIVITIES OF THE DOMESTIC COMMODITY EXCHANGE

Sapotnitska Nataliia

Commodity Exchange is a large enterprise that provides services for individuals and legal entities, which purchase large scales of goods on its own location. It is a civil-controlled market, which has its own explicit and stated rules and regulations for customer service, billing, including sales process and delivery. The purpose of the commodity exchange is creation of a stable market, providing a proper mechanism of financing season's needs, ensuring the execution of agreements; concentration of products' demands and offers; providing the service of sellers and customers which purchase definite kind of goods, including supplement of billing information. As for the micro-level, there is no the population and entrepreneurs' awareness of the exchange trading system sense, its advantages and key operations, as well as features of activities that can become a new branch of enterprise development. Any innovative decisions in the activities of domestic exchanges, caused by the economy's digitalization and forced to take such economic relations to a new level. It is explained by the appearing of a public procurement platform based on the Ukrainian Universal Exchange. In other words, trade processes must also adapt to the demands of society. Electronic commodity exchange operations are equally beneficial both for buyers and sellers, because of the following reasons: solicitations are conducted clearly and professionally, all agreements are absolutely legal, the activity of the electronic commodity exchange is fully automated and controlled, there is a possibility to take part in solicitations in any moment; requirements for participants are clear; deadlines for every solicitation's process stage are defined. Small and medium-sized commercial businesses can improve their condition due to modern changes. The participation of such enterprises in pilot projects will affect not only on incomes, but on the image, reputation, honesty. Also it will provide guarantees for the further expansion or diversification. It is a new important level of economic relations, based on competition and consolidation on market positions.

Keywords: commodity exchange, wholesale market, public procurement, e-commerce, e-exchange.

Постановка проблеми. У зв'язку з низькою ліквідністю та низькою культурою біржових торгів, а також недосконалістю біржового регулювання та непрозорістю біржових ринків промисловці не вважають за доцільне використовувати такий вид ринкових відно-

син. Хоча розвиток підприємництва, яке ґрунтується на співпраці із товарними біржами, має більше шансів на існування. Оскільки біржа у цьому разі виступає як страховик (гарант) стабільності (фіксованої ціни, наявного обсягу продукції, стабільних зв'язків тощо),

доцільно досліджувати відносини суб'єктів підприємства з товарними біржами у розрізі стратегічного партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Товарна біржа, згідно з чинним законодавством, є особливим суб'єктом господарювання, який надає послуги в укладанні біржових угод, упорядковує товарообіг і сприяє торговельним операціям, що пов'язані з ним, виявленню попиту і пропозиції на товари, товарних цін тощо.

Проблеми розвитку біржової діяльності досліджували такі вітчизняні науковці, як: Г.М. Завадських [3], В.В. Лавринович, Б.П. Ліщук [5], Н.П. Резнік [6], М.О. Солодкий, О.М. Сохатська, О.В. Томчук та ін. Проте такий вид діяльності потребує подальших досліджень, оскільки він може стати фіксованою платформою для розвитку малого та середнього торговельного бізнесу.

Тобто це велике підприємство, яке на власній території надає послуги для фізичних та юридичних осіб щодо купівлі-продажу великих партій товарів. Це цивілізовано врегульований гуртовий ринок, який має свої чітко виражені та задекларовані правила та норми щодо обслуговування клієнтів, розрахунку, самого процесу купівлі-продажу та поставки.

Із погляду торгівлі товарна біржа – це різновид гуртового ринку без попереднього ознайомлення клієнта зі зразками товарів та заздалегідь сформованою партією. Товарні біржі можуть виконувати такі функції [8]:

- організацію реальних операцій із торгівлі;
- спекулятивну функцію – забезпечує ліквідність ринку та виявляє ціни на фізичному ринку;
- функцію безпечності – дає виробникам можливість захиститися від несприятливих змін ціни, а інвесторам – зменшити фінансовий ризик шляхом застосування відповідних інструментів фінансового інжинірингу;
- надання послуг посередництва для укладання торговельних угод;
- збір і публікацію фактичної інформації про ціни, стан виробництва та інші чинники, які мають вплив на ціну;
- упорядкування торгівлі товарами, регулювання торговельних операцій та вирішення торговельних спорів.

Наприклад, «...такий стратегічно важливий ринок, як ринок агропромислової продукції, не може існувати без ефективно регульованої платформи збуту. Таку

платформу якраз і створюють товарні біржі, оскільки це організований, постійно діючий ринок масових, стандартизованих, замінних товарів, на якому в умовах вільної конкуренції формуються ціни, здійснюється їх котирування, забезпечуються деперсоніфікація й публічність торгу, зниження трансакційних витрат та ризиків невиконання угод» [4].

Метою функціонування товарної біржі є: створення стабільного ринку, рівномірного механізму фінансування міжсезонних потреб, особливо сільськогосподарських виробників; забезпечення виконання угод, укладених на біржі; концентрація попиту та пропозиції на продукцію; інформаційне та розрахункове обслуговування продавців та покупців визначеної продукції.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення інноваційних заходів у вітчизняній біржовій діяльності для підтримки приватного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах міжнародний біржовий ринок – це ринок досить тісної конкуренції між біржовими об'єднаннями. На рис. 1 зображено структуру міжнародного біржового ринку станом на 2017 р.

Оприлюднена інформація щодо діяльності вітчизняних бірж Службою статистики України є досить застарілою. Останні дані щодо укладених угод на біржах за видами товарів (послуг) розраховані станом на 2017 р. На той час найбільшу сумарну вартість становили укладені угоди по сільськогосподарській продукції (рис. 2).

Починаючи з 2014 р. різко знизилися закупівлі палива та продовольчих товарів, але зросли закупівлі лісотоварів, непродовольчих товарів та нерухомості. Такі коливання передусім пов'язані з нестабільною економічною та політичною ситуацією в країні.

У зв'язку із цим можна стверджувати, що стан біржової торгівлі або не суттєво змінився, або навіть досить суттєво погіршився, оскільки стало недоцільним робити дослідження в даній сфері за визначеними показниками.

Основними глобальними (макро) причинами відсутності вітчизняного біржового ринку є [6]:

- відсутність належного законодавства та його нестабільність;
- відсутність якісної інформації про біржі країни та їхню діяльність;
- проблеми в кліринговій системі, яка необхідна біржовому ринку для розвитку;

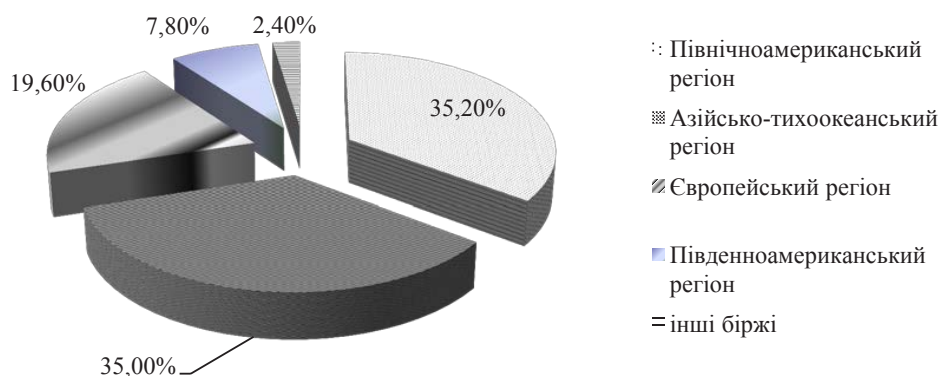

Рис. 1. Структура міжнародного біржового ринку (дані 2017 р.)

Джерело: побудовано автором на основі [5]

– високий рівень тіньової економіки, відсутність прозорості торговельних операцій.

Поряд із цим також відсутня обізнаність населення та підприємців щодо суті системи біржової торгівлі, її переваг та ключових операцій, а також особливостей діяльності, які можуть стати новою гілкою розвитку підприємництва.

В Україні за останні роки спостерігається ситуація з переважанням позабіржового ринку. Країна володіє певним біржовим потенціалом ринків цукру, зерна, насіння олійних культур, але сировинний товар потребує специфічних механізмів для формування прогнозних ринкових цін [1].

Наприклад, у сучасній Польщі Національний центр підтримки сільського господарства, Варшавська фондова біржа та Товарний кліринговий дім розпочали співпрацю з побудови продовольчої платформи [9]. Завдяки залученню цих інституцій торгівля товарами має бути сучасною, а в перспективі включатиме також інші ринки Центральної та Східної Європи. Проект полягає у наданні відповідності пропозицій постачальників із покупцями, які шукають стандартизовану сільськогосподарську продукцію на ринку. Продовольча платформа повинна бути орієнтована переважно на комерційні ферми, які можуть пропонувати конкретні партії однорідних товарів. Але це також дасть можливість для менших суб'єктів, хто зможе зібрати сільськогосподарську продукцію, що зменшить витрати на збут та комерційний ризик.

Проте є й позитивний крок у зміні діяльності вітчизняних товарних бірж, а саме: «...Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) спільно з Міністерством економічного розвитку і торгівлі підписали Меморандум щодо спільних зусиль із розбудови в Україні сучасної моделі організованої торгівлі товарними активами. Використовуючи найкращий світовий досвід, Мінекономрозвитку та НКЦПФР сприятимуть розбудові ефективної інфраструктури для прозорої торгівлі товарними активами. Планується залучити до процесу учасників ринку та міжнародних партнерів» [2].

Удосконалення механізму функціонування біржового ринку в Україні має включати такі заходи: законодавчо-правового характеру, державного сприяння та регулювання розвитку біржового ринку; економічної стабільності й гармонізації середнього та малого бізнесу – безпосередніх виробників та інших суб'єктів економіки, у тому числі бірж; страхування фінансових ризиків і гарантії виконання біржових контрактів; участь вітчизняних бірж у роботі міжнародної біржової інфраструктури; повноцінне впровадження електронних біржових торговельних систем [6].

Ураховуючи розвиток інформаційних технологій, корінна суть товарної біржі дещо видозмінилася – стала електронною товарною біржою, на якій можна купити автомобілі, право викупу, меблі, нерухомість та багато іншого. Для прикладу, у Польщі створено онлайн-платформу «Біржа товарів» [10] на базі звичайного Інтернет-магазину «Бізнесоферта». Вона призна-

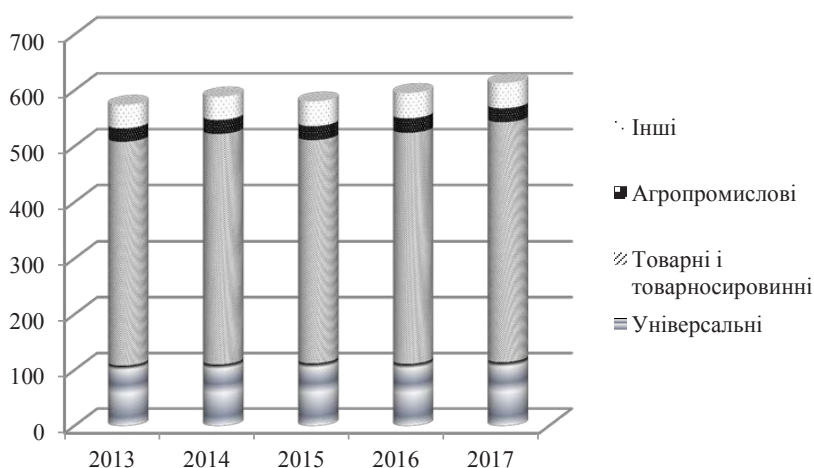

Рис. 2. Динаміка зареєстрованих вітчизняних бірж за 2013–2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [3]

чена для торгівлі в розрізі B2B, тобто є перелік товарів, які можна купити гуртом за визначеною ціною для подальшої реалізації. При цьому робота з електронною товарною біржою однаково вигідна як покупцям, так і продавцям [7]:

- торги проводяться чітко і професійно;
- усі угоди абсолютно законні;
- робота електронної товарної біржі повністю автоматизована;
- можна взяти участь у торгах у будь-який момент.

Щодо електронних торговельних біржових систем, зокрема на вітчизняному просторі, слід відзначити систему «Прозорро» та її акредитований торговий майданчик – Українську універсальну біржу.

Таке інноваційне рішення в діяльності біржі є досить кардинальним та докорінно змінює як враження про біржові торги, так і про системність та оперативність під час укладання договорів.

Сторонами таких торгів є:

- замовники: органи державної влади та міського самоврядування; органи соціального страхування; підприємства, установи та організації, які забезпечують потреби держави або територіальної громади; юридичні особи – монополісти;
- учасники: фізична особа, ФОП, юридична особа – резидент або нерезидент, об'єднання учасників.

Для прийняття участі в торгах (тендерних закупівлях), окрім того що потрібно подати заявку, ще потрібно відповідати всім параметрам виконання умов платформи. Тобто за згоди суб'єкта на обробку його персональних даних система в особі адміністраторів перевіряє його на наявність, платоспроможність, заборгованість перед податковою інспекцією та іншими службами, наявність бенефіціарів, кількість працівників, кваліфікаційні вимоги, оборот за попередній період та ін. Окрім того, не обов'язково реєструватися на платформі, щоб побачити актуальні на даний момент пропозиції та претендентів щодо їх виконання. Ця інформація є повністю відкритою та доступною. Така система перевірки має позитивний характер як для адміністраторів, так і для самих учасників, оскільки вони страхують себе від ризику невиконання умов договору (збою поставки товару (послуг), неоплати авансових платежів та ін.).

Таблиця 1

№ з/п	Публічні закупівлі	Біржові торги
Учасники		
1	Учасник, зареєстрований у системі	Учасник біржі (сплатив членський внесок)
2	Замовник, зареєстрований у системі	Учасник біржі (сплатив членський внесок)
Торговельний майданчик		
3	Електронний майданчик	Торговельна (біржова) зала («яма»)
Моніторинг закупівлі		
4	Адміністратори платформи	Виконавча дирекція, ревізійна комісія
Орган оскарження		
5	Антимонопольний комітет України	Біржовий арбітраж
Документація		
6	Тендерна документація	Укладені угоди на отримання послуг біржі та на поставку товару
Предмет закупівлі		
7	Товари, роботи, послуги	Товари
8	Пропозиція щодо предмету закупівлі (тендерна пропозиція)	Стандартизований товар
Уніфікований розмір партії		
9	Лот	Лот
Особливості стандартизації та документообігу		
10	Код закупівлі за ДК	Стандарти біржі
11	Ідентифікатор закупівлі	
Уповноважена особа		
12	Учасник (замовник) із додатковою юридичною підтримкою (за бажання)	Біржовий брокер
Гарантії та оплата		
13	За участю державного банку та адміністраторів платформи	Клірингова палата та ревізійна комісія
Процедура здійснення		
14	Передбачені системою чіткі межі для подачі заявок, оскаржень та пропозицій (чіткий таймер)	Процедура залежить безпосередньо від правил біржі

Джерело: власна розробка

Доцільність порівняння публічних закупівель із біржовими впливає з урегульованих та задекларованих умов, тобто як і на біржі, тут присутні певні параметри, яким має відповідати процес укладання угоди (табл. 1).

Для невеликих підприємств, які не відповідають вимогам організаторів за обсягом обороту чи кількістю працівників, тобто малих підприємств, є також продумана альтернатива. Платформа «Прозорро-Маркет» (PROZORRO Market) дає змогу проводити комерційні закупівлі робіт та послуг. Під час таких операцій система також гарантує безпеку та виконання умов договору. Обсяг закупівель на цій платформі повинен становити 50–200 тис грн, так звані допорогові закупівлі. Сьогодні в електронному каталозі існує близько 70 тис категорій товарів. Найпоширенішими категоріями товарів на «ПрозорроМаркет» є офісний папір, картриджі, ПК, принтери, лікарські засоби та обладнання.

Висновки з проведеного дослідження. Малий та середній торговельний бізнес може поліпшити свій стан за умови відповідності сучасним змінам. Тобто участь таких підприємств у пілотних проектах вплине не лише на їхні прибутки, а й на імідж, ділову репутацію, довіру та принесе гарантії для подальшого розширення чи диверсифікації. Це новий рівень економічних відносин, який є важливим підґрунтям для

ведення конкурентної боротьби та закріплення позицій на ринку.

Тому доцільно визначити та в подальшому досліджувати основні шляхи, які в майбутньому вплинуть на процес становлення вітчизняного біржового товарного ринку, а саме:

- зростання рівня обізнаності суб'єктів господарювання про можливості інструментів біржового ринку, яке можна здійснювати шляхом різних тренінгів та конференцій за участі відомих бірж;

- рівень розвитку виробництва та споживання товарів: збільшення споживання веде до збільшення виробництва і, як наслідок, до збільшення оптових закупівель;

- зміни обсягів експорту та імпорту товарів унаслідок змін, залежних від обсягів власного виробництва та споживання;

- ступінь інтегрованості біржових структур в єдину мережу: включення їх в інфраструктуру підприємств як ключову оптову сировинну ланку.

Будь-які інноваційні рішення у діяльності вітчизняних бірж, викликані діджиталізацією економіки, змушені вивести такого роду економічні відносини на новий рівень. Як пояснення до цього – виникнення платформи публічних закупівель на базі Української універсальної біржі. Тобто торговельні процеси також повинні адаптуватися під вимоги суспільства.

Список використаних джерел:

1. Вавдійчик І.М. Сучасний стан та тенденції розвитку біржової торгівлі в Україні. *Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 15. С. 182–185. URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/36.pdf> (дата звернення: 18.03.2020).
2. В Україні реформують систему товарних бірж за найкращими світовими стандартами. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-novosti-zakonodatelstva-1-v-ukraine-reformiruyut-sistemu-tovarnux-birzh-po-luchshim-mirovym-standartam> (дата звернення: 18.03.2020).
3. Завадських Г.М., Тебенко В.М. Сучасний стан та перспективи розвитку біржового товарного ринку України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2018. № 1(36). С. 146–154. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/196144770.pdf> (дата звернення: 23.02.2020).
4. Кубрак Н.Р., Ткач С.М., Урбан І.Р. Біржовий ринок України та перспективи розвитку. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2016. Т. 18. № 2(69). URL: https://www.researchgate.net/publication/309227813_BIRZOVII_RINOK_UKRAINI_TA_PERSPEKTIVI_ROZVITKU/ (дата звернення: 01.03.2020).
5. Лішук Ю.С. Розвиток біржового ринку сільськогосподарської продукції. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 147–153. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/15_ukr/24.pdf (дата звернення: 07.03.2020).
6. Резнік Н.П. Особливості функціонування та перспективи розвитку біржової діяльності в Україні. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/72737.pdf> (дата звернення: 12.03.2020).
7. Чим примітна електронна товарна біржа. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2367621-cim-primitna-elektronna-tovarna-birza.html (дата звернення: 01.03.2020).
8. Król. J. Giełdy towarowe – historia, zasady działania i rola we współczesnej gospodarce. URL: https://wneiz.pl/nauka_wneiz/sip/sip37-2014/SiP-37-t1-9.pdf (дата звернення: 26.03.2020).
9. Nowy wymiar handlu. URL: <http://www.rolpetrol.com.pl/2019-02-04-nowy-wymiar-handlu/> (дата звернення: 26.03.2020).
10. Oferty na Hurtowej Giełdzie Towarów według branż. URL: <https://www.biznesoferty.pl/hurtowa-gielda-towarow/> (дата звернення: 26.03.2020).

References:

1. Vavdijchik I.M. (2017). Suchasnyj stan ta tendencii' rozvytku birzhovoi' torgivli v Ukraini [Modern state and tendencies of development of exchange trade in Ukraine]. Bulletin of Mykolaiv National University Sukhomlinsky. Global and national problems of economy, vol. 15, pp. 182–185. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/36.pdf> (accessed 18 March 2020).
2. V Ukraini reformujut' systemu tovarnyh birzh za krashhymy svitovymy standartamy [The system of commodity exchanges is being reformed to the best world standards in Ukraine]. Available at: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-novosti-zakonodatelstva-1-v-ukraine-reformiruyut-sistemu-tovarnux-birzh-po-luchshim-mirovym-standartam> (accessed 18 March 2020).
3. Zavadskyh G.M., Tebenko V.M. (2018) Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku birzhovogo tovarnogo rynku Ukrainy [Current state and prospect for development of the stock commodity market of Ukraine]. Collection of scientific works of the Taurida State Agrotechnological University (Economic Sciences), no. 1(36), pp. 146–154. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/196144770.pdf> (accessed 23 February 2020).
4. N. Kubrak, S. Tkach, I. Urban (2016) Birzhovij rynek Ukrainy ta perspektyvy rozvytku [The exchange market of Ukrainian and current state]. Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj, vol. 18, no. 2(69). Available at: https://www.researchgate.net/publication/309227813_BIRZOVII_RINOK_UKRAINI_TA_PERSPEKTIVI_ROZVITKU/ (accessed 1 March 2020).
5. Lischuk Yu.S. (2018) Rozvytok birzhovogo rynku sil's'kogospodars'koi' produkcii' [Development of the exchange market of agricultural production]. Economy and society, vol. 15, pp. 147–153. Available at: http://economyandsociety.in.ua/journal/15_ukr/24.pdf (accessed 7 March 2020).
6. Reznik N.P. (2016) Osoblyvosti funkcionuvannja ta perspektyvy rozvytku birzhovoi' dijal'nosti v Ukraini [Features of functioning and prospect of development of exchange activity are in Ukraine]. Available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/72737.pdf> (accessed 12 March 2020).
7. Chym prymitna elektronna tovarna birzha [What is noticeable electronic commodity exchange]. Available at: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2367621-cim-primitna-elektronna-tovarna-birza.html (accessed 1 March 2020).
8. Król. J. Giełdy towarowe – historia, zasady działania i rola we współczesnej gospodarce. Available at: https://wneiz.pl/nauka_wneiz/sip/sip37-2014/SiP-37-t1-9.pdf (accessed 26 March 2020).
9. Nowy wymiar handlu. Available at: <http://www.rolpetrol.com.pl/2019-02-04-nowy-wymiar-handlu/> (accessed 26 March 2020).
10. Oferty na Hurtowej Giełdzie Towarów według branż. Available at: <https://www.biznesoferty.pl/hurtowa-gielda-towarow/> (accessed 26 March 2020).

E-mail: wolovec@gmail.com